

İŞLETMELERDE SAĞLIK, ÇEVRE VE GÜVENLİK SİSTEMİ (ÜÇLÜ SORUMLULUK) UYGULAMALARI

Yard. Doç. Dr. Gökhan OFLUOĞLU
Zonguldak Karaelmas Üniversitesi,
İ.İ.B.F., İşletme Bölümü
Öğretim Üyesi

Figen CİHAN
Zonguldak Karaelmas Üniversitesi,
Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Bölümü.

1. GİRİŞ

Küreselleşme sürecinde günümüz dünyası sürekli değişip, gelişmektedir. Bu değişim ve gelişim ihtiyaç ve beklentilerin farklılaşmasına neden olmuştur. Bu ihtiyaç ve beklentilere cevap veren ise üretimdir. Üretim ve tüketimin oluşması için kullanılan bilgi ve malzeme teknolojiyi oluşturmaktadır. Teknoloji beraberinde bazı sorunları da getirmektedir. Hiçbir teknoloji riski tamamen ortadan kaldıracak kadar mükemmel değildir. Her zaman bir risk mevcuttur. Bunun yanısıra hepimizin ortak malı olan doğal kaynaklar, ihtiyaçlarımızı gidermek üzere kullanılan ve kısıtlı olan bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çerçevede öncelikle kimya sanayiinde, çevre sorunlarının, iş kazalarının ve meslek hastalıklarının giderek artması nedeniyle yeni bir girişim başlatılmıştır. Bu girişim uluslararası bir taahhüt olan ve üç disiplini bir arada toplayarak işletmeler ve toplumun geneli için geliştirmeye çalıştıran Üçlü Sorumluluk anlayışıdır. Bu anlayış sağlık, çevre ve güvenlik yönetimini kapsamaktadır.

Üçlü sorumluluk, değişen dünyada ortaya çıkan karmaşıklığı, gelişime yönlendirme çabalarından biridir. Bu çaba işletmeler ve toplumlar arasında ortak bir kültür oluşturma sürecidir. Bir başka deyişle Üçlü Sorumluluk küreselleşme süreci içinde kaçınılmaz olarak uygulanması ve geliştirilmesi gereken disiplinler arası bir yaklaşımdır.

Üçlü Sorumluluk çok genç bir disiplin olması ve kısa vadeli uygulamalar olmaması nedeni ile az sayıda ülkede uygulanmaya çalışılmaktadır. Uygulamalar-

dan tam bir verimlilik elde etmek için tüm ulusların bu disiplinler arası yaklaşıma gerekli alt yapı ile geçmesi gerekmektedir.

Küreselleşme süreci içinde doğabilecek tüm karmaşıklıkların giderilmesinde evrensel ve disiplinler arası yaklaşımların benimsenmesi gerekmektedir.

2. ÜÇLÜ SORUMLULUĞUN TANIMI VE GENEL ÖZELLİKLERİ

A. Üçlü Sorumluluğun Tanımı

Gelişen ve değişen dünya beraberinde insana belirli sorunları da getirmiştir. İnsanın varlığını sürdürmesi ise bu sorunlarla baş edebilmesine bağlıdır. Sorunlara çözüm getirme çabası içerisinde insanlar, yaşamlarının sağlıklı ve dengeli bir biçimde devamı için belirli sorumluluklar ve disiplinler geliştirmek durumunda kalmışlardır. Bunlardan biri de işletmelerin (özellikle kimya endüstrisinde faaliyet gösteren) geliştirdiği Üçlü Sorumluluk (Responsible Care) disiplinidir. Üçlü Sorumluluk çeşitli şekillerde tanımlanabilir⁽¹⁾

"İnsan hayatının, çevrenin ve doğal kaynakların korunmasını ve daha iyi koşullarda yaşanabilir bir ortamın varlığını ön planda tutan bir prensiptir.

* Üçlü Sorumluluk, kimya sanayi tesislerinin çevreye, insan sağlığına ve güvenliğine, faaliyetlerinin her aşamasında azami ilgi gösterip sorumluluk duyacakları ve performanslarını devamlı yükseltecekleri konusunda verdikleri söz, imzaladıkları ciddi bir taahhüttür.

* Üçlü Sorumluluk, teknolojik zorluklar ve ekonomik şartlar paralelinde devamlı çaba ve gelişme isteyen kısa, orta ve uzun vadeli bir programdır.

* Üçlü sorumluluk inanç içinde başlayan, eğitimle devamlı gelişen bir kimya sanayi kültürüdür.

* Üçlü Sorumluluk kimya sanayiinin insana ve doğaya bir taahhüttür." Bu tanımlardan da anlaşılacağı üzere Üçlü Sorumluluğun üç temel ögesi vardır;

- * İnsan sağlığı
- * İçinde yaşamımızı sürdürdüğümüz çevre
- * Teknik Emniyet

1 Dünya Sağlık Örgütü, Sınai İşletmelerde ve Diğer Kuruluşlarda Sağlık, Çevre ve Güvenlik Yönetiminde İyi Uygulamalara Doğru, Avrupa Bölgesel Ofisi Yayınları, Ankara, 1999, s.1

B. Üçlü Sorumluluğun Tarihsel Gelişimi

Üçlü Sorumluluk hareketi dünyada ilk olarak 1984 yılında Kanada'da ortaya çıkmıştır. Daha sonra Amerika ve Avrupa ülkeleri başta olmak üzere tüm dünyaya yayılmıştır. Üçlü sorumluluk halen 42 ülke de uygulanmaktadır.

Türkiye'nin Üçlü Sorumluluk disiplinini kabulü 1992 yılındadır. Uygulanmaya ise 1993 yılında başlanmıştır. 15 Şubat 1993 'de Üçlü sorumluluğu taahhüt eden Türkiye Kimya Sanayicileri Derneği üyesi 33 firmaya sertifikalarının verilmesi ile uygulamaya geçilmiştir. Her ülkede üçlü sorumluluk uygulamalarından, ülkelerin Ulusal Kimya Sanayicileri Dernekleri ve Federasyonları sorumludur. Bu uygulamalar ve koordinasyon, uluslararası düzeyde ICCA (Uluslararası Kimya Dernekleri Konseyi), tüm Avrupa düzeyinde ise CEFIC (Avrupa Kimya Sanayi Konseyi) tarafından yürütülmektedir (2).

C. Üçlü Sorumluluğun Temel Özellikleri

a. Üçlü Sorumluluğun Temel Kuralları

Üçlü Sorumluluğun temel kuralları aşağıdaki gibi özetlenebilir³:

* Çevre, insan sağlığı ve güvenlik konularında kuruluşun en üst düzeyinde "Üçlü Sorumluluk Politikası"nı oluşturmak ve Üçlü Sorumluluğun uygulanması için yöntem ve talimatlar geliştirmek, Üçlü Sorumluluk politikası hakkında tüm personeli bilgilendirmek, eğitmek, uygulamak ve uygulamaları denetlemek.

* Üçlü sorumluluğun uygulamalarına yönelik şirketlerin performansını sürekli geliştirmek.

* İşletmelerde kullanılan ham ve yardımcı maddelerin, proses şartlarının çevreye ve insan sağlığına olumsuz etkilerini önceden saptayıp, en aza indirmek için yöntemler geliştirmek.

*Tüm çabaları, üretimde kullanılan kimyasal maddelerin tehlikeli ve zararlı, taşıma ve depolama şartları konusunda bilgilendirmek; üretim koşullarının neden olabileceği muhtemel güvenlik ve kirlilik risklerine karşı eğitmek ve sorumluluk duygularını geliştirmek.

*Yeni teknoloji ve prosesleri kullanmak suretiyle istenmeyen atıklar oluşmasının önüne geçmek.

² BAĞAN Mustafa, Üçlü Sorumluluk, TMMOB Kimya Mühendisleri Odası Sorumlu Müdürlük Sertifika Eğitim Programı, Ankara, Ekim 2000, s. 254.

³ Türkiye Kimya Sanayicileri Derneği İstanbul Şubesi, TKSD Bülteni, İstanbul 1997, Syf: 9.

Kamu-İş; C: 6, S: 3/2002

* Üretim atıklarının çevreye ve insan sağlığına olumsuz etkilerini gidermek için tüm arıtma tekniklerinden yararlanarak atıkları kaynağında temizlemek, bazı atıkların değişik üretim kollarında ham veya yardımcı madde olarak kullanılma olanaklarını araştırıp, değerlendirmek.

* Hammadde ve enerji kaynaklarını ziyan etmeden en verimli şekilde kullanan teknikler geliştirmek, çevreyi kirletmeyen uygun enerji kullanmaya özen göstermek.

* Yeni yatırım ve üretim teknolojilerini transfer etmeden önce karşı tarafa "Üçlü Sorumluluk Temel Kuralları"na uyma şartını koymak ve çevreye zarar vermeyen teknolojileri seçmek.

* Tüketicilere, kuruluşunuzun ürünleri, bunların kullanımı ve kullanım sonrası ambalaj ve atıklarının çevreye zarar vermeden yok edilmeleri konusunda bilgi vermek.

* Kuruluşunuzla iş yapan taşeron ve yan sanayi kuruluşlarını da Üçlü Sorumluluk konularında bilgilendirmek ve talimatlara uymalarını sağlamak.

* Çevreyi kirletmeyen, çevre dostu yöntem ve ürünlerin geliştirilmesine yönelik araştırmaları teşvik etmek ve desteklemek.

* Meydana gelebilecek iş kazaları ve yangınlara karşı önceden alınması gereken önlemler için komşu kuruluşlar ve yerel yönetimler ile işbirliği ve dayanışma içinde olmak.

* Kamuoyunun, kuruluş hakkında yanlış bilgi ve yargı sahibi olmaması bakımından zaman zaman kuruluşun faaliyetleri, çevre, insan sağlığı ve güvenliğe yönelik çalışmaları konusunda aydınlatılması ve kaygılarının giderilmesi için gerekli bilgilerin verilmesi.

3. ÜÇLÜ SORUMLULUK UYGULAMALARININ TEMEL YAPISI

A. Üçlü Sorumluluk Uygulamalarında Eğitim Ve Bilinçlendirme

Üçlü Sorumluluk taahhünamesinin imzalanmasından itibaren Üçlü Sorumluluk prensipleri ve uygulamaları konusunda kuruluş üst düzey yöneticilerine eğitim verilip Üçlü Sorumluluk bilinci oluşturulmaktadır. Bu yöneticiler vasıtasıyla sistemin tüm personele yayılması hedeflenmektedir.

Üçlü sorumluluk uygulamalarında eğitimin kapsamı aşağıdaki gibidir. ⁽⁴⁾

⁴ ORHUN Haluk, Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Vakfı Çalışma Ortamı Dergisi, Sayı; 48, Ankara, 2000, s. 7. •

- **Sağlığın Korunması ve Erken Tanı**
 - İlk ve acil yardımın önemi, öncelikleri ve uygulamalı bilgiler
 - Meslek hastalıklarının önlenmesi
 - Sağlık davranış düzeyi ve sistemden yararlanma
 - Beslenme ilkeleri ve insan sağlığındaki önemi
- **İş Hijyeni ve Uygulamaları**
 - İşyerlerinde karşılaşılabilecek kimyasal etmenler
 - Kimyasal etmenlere karşı işyerlerinde alınabilecek önlemler
 - İşyerlerinde karşılaşılabilecek fiziksel etmenler
 - Fiziksel önlemlere karşı işyerinde alınabilecek önlemler
 - Ergonomik önlemler
- **İş Güvenliği ve Uygulamaları**
 - Elektrik işlerinde alınacak güvenlik önlemleri
 - Makine koruyucuları, kaldırma-iletme araçları ve basınçlı kaplarda
- güvenlik
 - Kaynak işlerinde sağlık güvenlik önlemleri
 - Tabanca boyacılığında sağlık güvenlik önlemleri
 - Kişisel koruyucular ve önlem demetindeki yerleri
 - Bakım, onarım, depolama
 - Havalandırma
- **İş Kazaları**
 - Tanımı ve sınıflandırılması
 - Nedenleri
 - İş kazalarının araştırılması, rapor örnekleri
 - İş kazası istatistikleri
 - Yasal boyutları
 - İş kazalarının engellenmesi
 - Kişisel koruyucuların yeri
- **Etiketler ve İşaretler**
 - Etiketlemenin önemi
 - Renklerin kullanımı
- **Yangından Korunma**
 - Yangın nedenleri ve kaynakları
 - Yangından korunma yöntemleri
 - Yangın söndürmede sabit ve taşınabilir sistemler
 - Yangın tatbikatı
- **Deprem**
 - Depremde acil durum prosedürü

- **İşyerlerinde Tertip, Düzen, Temizlik**
 - Sıralama
 - Sınıflandırma
 - Silme
 - Sahiplenme
 - Sürdürme
- **Çevre Sağlığı**
 - Çevresel hastalıklar
 - Çevre yönetim sistemi
 - Atık yönetimi
 - Çevre koruma
 - Havuzlarda sağlık ve güvenlik
- **İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Mevzuatı**
 - İşçi sağlığı ve iş güvenliği mevzuatının tanıtılması
 - İşverenlerin tutmakla yükümlü olduğu belgeler
 - Sosyal Sigortalar Kurumu'nun öz savunma mekanizmaları
 - İşyerlerinde işçi sağlığı ve iş güvenliği konusunda görev dağılımı
- **İşyerlerinde Risk Değerlendirilmesi**
 - Bir riskin boyutlarının tanımı ve riskin analizi
 - Öncelikleri belirleme
 - Riskin hoş görülebilirlik düzeyleri
 - Riskin kontrol önleme planı
 - Önleme planının doğruluğunu gözden geçirme
- **Stres**
 - Stres ölçer
 - Stres ile başetme

B. Üçlü Sorumluluk Uygulamalarında Sahada Gözlem Denetim ve Raporlama

Üçlü Sorumluluk uygulamalarında eğitim ve bilinçlendirmeden 3 ila 6 ay sonra yurtiçi ve yurtdışı Üçlü sorumluluk gelişmeleri hakkında bilgilendirme toplantısı düzenlenir. Yetkili ve ilgili yöneticilerin eşliğinde sahada gözlemde bulunularak saha iş başı denetimleri yapılır. Hazırlanan gözlem ve değerlendirme raporunun aslı kuruluş üst yönetimine gönderilerek görüşlerin ve değerlendirmenin mutabakatı yapılır⁽⁵⁾.

⁵ Türkiye Kimya Sanayicileri Derneği, Üçlü Sorumluluk Bülteni, Sayı:9, İstanbul, 1997, s.38; YAZICI Zühal, İşletmelerde Sağlık, Güvenlik ve Çevre İlişkilerinde Meslek Odalarının Yeri, TMMOB, Kimya Mühendisleri Odası, Ankara Şubesi Yayınları.

Kamu-İş; C: 6, S: 3/2002

Birinci ve ikinci yarıyı olmak üzere iki defa CEFİC kriterlerine uygun tüm üyelere "Performans Kriterleri" verileri tablolar halinde toplanır. Tüm üyelerin katılımı ile yılda iki kere değerlendirme toplantıları yapılarak uygulamalar, aksamalar ve gelişmeler tartışılarak uygulamalar hakkında üyelerin görüş ve önerileri alınmaktadır.

Belirli periyotlarla Üçlü Sorumluluk uygulamalarına örnek teşkil edecek ileri düzeyde örnek çalışmalar yapan üye kuruluş tarafından diğer üyelere briefingler verilmektedir (6).

4. ÜÇLÜ SORUMLULUĞUN YÖNETİM KURALLARI

A. Toplumun Bilinçlendirilmesi ve Acil Müdahale Kuralı

İşletmeler çalışmalarını ilgili sorunları önceden görmek ve bulunduğu bölgede yaşayan insanlarla pozitif bir iletişim kurmak zorundadırlar. Bu zorunluluk çerçevesinde işletmeler toplumun bilinçlendirilmesi ve acil müdahale kuralı kapsamında yönetimlerini şu konulara yönlendirmelidir(7):

* İşletmenin bulunduğu yerde yaşayan toplumun teknik emniyet, insan sağlığı ve çevre konularındaki merak, endişe ve sorularına cevap veren, konuyla ilgili ve yararlı bilgileri açık bir şekilde iletmek amacıyla toplumla yakınlaşmak ve iletişim programı başlatmak ve sürdürmek.

* Atıkların en aza indirilmesi, emisyonların azaltılması ve kimyasal maddelerin insan sağlığı üzerindeki etkileri ile kimyasal maddelerin emniyetli bir şekilde nakliyelerini güvence altına alan çalışmalar hakkında bilgi vermek.

* Acil durumlara hızlı ve etkili bir biçimde karşılık verebilmek için bir uygulama programı geliştirerek çalışanları ve çevrede yaşayanları korumaya yardımcı olmak.

* En az yılda iki kez olmak üzere, düzenli bir takvime bağlanmış, saha tatbikatları yapmak; mevcut planları denemek ve geliştirmek.

* İşletmenin acil durumlara müdahale planlarına çevrede yaşayan toplumu katmak ve halkla ilişkiler konularına eğilmek.

B. Proses Güvenliği Kuralı

Proses güvenliği işletmede oluşabilecek yangınları, patlamaları ve kimyasal maddelerin yanlışlıkla dökülmelerini ve kaçaklarını önlemek amacıyla yöneliktir. Bu çerçevede işletme yönetimleri şu konulara yönlendirilmelidir(8):

6 TKSD, a.g.e, s.38.

7 ZANBAK Caner, Üçlü Sorumluluk Temel Esaslar ve Türkiye Uygulamaları, Türkiye Kimya Sanayii Derneği Yayınları, İstanbul, 2000, s. 7.

8 ZANBAK Caner, Üçlü Sorumluluk Temel Esaslar ve Türkiye Uygulamaları, Türkiye Kimya Sanayii Derneği Yayınları, İstanbul, 2000, s. 8.

Kamu-İş; C: 6, S: 3/2002

- * Performans ölçümü, sistem denetlemeleri ve gerekli düzenlemelerin yürürlüğe konmasını içeren sürekli bir proses güvenliği programının uygulanması.
- * Tüm yeni ve tevsi edilen kuruluşların, tasarımları sırasında ve işletmeye geçmeden önce, tam ve eksiksiz güvenlik incelemelerini yapması.
- * İşletmenin her bakımdan sağlıklı bir yapıda olmasını güvence altına alan işletme bakım programlarını uygulamak ve bu çalışmaları belgelendirmek.
- * Tek bir hatanın felakete dönüşmesini önlemek için yeterli sayıda koruyucu önlem kademeleri geliştirmek ve bunları uygulamaya koymak.
- * Tüm işletme çalışanlarına emniyetli çalışma alışkanlığını vermek, görevlerini tam yapabilmeleri için gerekli beceri ve bilgiye erişmeleri ve bunu sürdürebilmeleri için eğitmek ve yetiştirmek.
- * İşletmede benzeri olayların ortaya çıkmasını önlemek için yaşanmış olaylardan alınan dersleri ve ilgili güvenlik bilgilerini diğer sanayi, devlet kuruluşları ve çevrede yaşayan toplumla paylaşmak.

C. Çevre Kirliliğinin Önlenmesi Kuralı

Günümüzde işletmelerin çevreye milyonlarca ton zararlı atık maddeler yaydıklarını bilmemiz çevre kirliliğinin önlenmesi kuralının önemini ve kapsamını anlamamızı sağlayacaktır. Bu kural çerçevesinde işletme yönetimleri şu konulara yönlendirilmelidir⁽⁹⁾:

- * Ortaya çıkan atıkların ve alıcı ortama verilen kimyasalların cins ve miktar envanterinin yapılması.
- * Alıcı ortama verilen atıkların işletme çalışanları, toplum ve çevre arasındaki olası etkilerinin değerlendirilmesi.
- * Atık azaltma planlarının geliştirilmesinde ve uygulamalarında işletme çalışanları ve çevredeki toplumun görüşlerinin alınması.
- * Atıklar ve emisyonların kaynaktan azaltılması.
- * Atık ve emisyon önleme amaçlarını, araştırma çalışmalarına ve mevcut planlanan tesis, proses ve ürünlerin tasarımına atık ve emisyon kontrol ilkelerinin dahil edilmesi.
- * Başkaları tarafında üretilen atık ve emisyon azaltma çalışmalarını teşvik etmek ve desteklemek.

D. Ürün Sorumluluğu Kuralı

Ürün sorumluluğu kuralı yalnız işletmeleri değil müşterileri de ilgilendiren kapsamlı bir disiplindir. Bu çerçevede işletmelerin yöneticileri şu konulara yönlendirilmelidir¹⁰):

- * Risklerin AR-GE aşamasında tahmin edilmesi ve hesaba katılması.
- * Kimyasal madde sağlayıcı firmalar, fason üreticiler, dağıtıcılar ve müşterilerden oluşan üçüncü şahısların da bu kimyasalları sorumlu bir şekilde depolama, taşıma ve kullanmalarının teşvik edilmesi,
- * Ürünü alanların da kullanma sırasında ve sonrasında benzer üçlü sorumluluk uygulamalarını benimsemelerinin teşvik edilmesi.

E. Ürün Dağıtım Kuralı

Bu kural daha çok dağıtım kanalını ilgilendiren bir disiplin olarak karşımıza çıkar. Bu çerçevede işletme yönetimleri şu konulara yönlendirilmelidir¹¹):

- * Kimyasal maddelerin tüketicilere ulaşım sürecindeki olası riskleri saptamak ve bu riskleri azaltmak için kullanılacak yöntemlerin değerlendirilmesi.
- * Kimyasal maddelerin dağıtılması ile ilgili tüm yasal düzenlemelere ve bu konudaki sanayi standartlara uymak ve hatta bu yasal gereksinimlerin daha iyisini sağlamak.
- * Kimyasal madde dağıtımları sırasında ortaya çıkan bir acil durumda o mahalde bulunan kişilere acil durum bilgi ve önerileri vermek, mümkünse acil yardım çalışmalarına katkıda bulunmak.
- * Kimyasal madde dağıtımındaki emniyeti artırmak için yeni teknolojiler ve yöntemler geliştirmek.

F. İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Kuralı

İşyerleri çoğu zaman oldukça karmaşık ve yüksek bilgi ve beceri gerektiren bir yapıdır. İnsan ve makinanın yanyana bulunduğu bu ortam işçi ve iş açısından belirli disiplinleri gerektirir. Bu gereklilik işletme yöneticilerini şu konulara yönlendirmektedir¹²):

¹⁰ TKSD, a.g.e, s. 38.

¹¹ TKSD, a.g.e, s. 38.

¹² ZANBAK Caner, Üçlü Sorumluluk Temel Esaslar ve Türkiye Uygulamaları, Yangın Sempozyumu ve Sergisi Bildiriler El Kitabı, TMMOB Kimya Mühendisleri Odası, Ankara, 1997, s. 3.

Kamu-İş; C: 6, S: 3/2002

- * İş yerindeki olası tehlikeleri belirlemek, değerlendirmek.
- * Çalışma ortamındaki işyeri güvenliğini artırmak.
- * İşçi sağlığını korumak ve geliştirmek.
- * İşçi sağlığı ve iş güvenliği konularında yönetici ve çalışanlarla karşılıklı iletişimi geliştirmek.

5. ÜÇLÜ SORUMLULUĞUN AMAÇ VE HEDEFLERİ

A. İşletmelerde Sağlık, Çevre ve Güvenlik Yönetiminin Amaç Ve Hedefleri

İşletmeler dünya üzerinde varlığını sürdürmek, mal ve hizmet üretmek ve sosyal sorumluluklarını yerine getirerek prestij kazanmak için Üçlü Sorumluluktan yararlanmak zorundadır. Bu zorunluluk örgüt içi ve dışı faktörleri göz önünde bulundurarak uyumlu amaçlar belirlemelerini gerektirir. Üçlü Sorumluluğun üç temel amacı vardır. Bunlar insan sağlığını korumak, çevreyi korumak ve teknik emniyeti sağlamaktır. Diğer amaçları ise şöyle sıralamak mümkün ⁽¹³⁾:

- * Sağlık, çevre ve güvenlik yönetiminin geliştirilmesi için teşvik aracı olarak ulusal çalışmalarını desteklemek.
- * Tekrarlanan ve gereksiz çakışmalarda kaçınarak ve çıkar çatışmalarını çözümlenerek mevcut kaynakların daha etkin bir şekilde kullanımını sağlamak. Gelecek nesillere daha sağlıklı bir çevre bırakmak.
- * Sağlık ve çevre riski anlayışını ve bu konuda işletmeler ve geniş ölçüde toplum arasında iletişimi iyileştirmek. Bunun için hem işletmelerde hem de toplumda eğitsel programların hazırlanmasını sağlamak.
- * Üçlü Sorumluluk uygulamalarını sivil toplum örgütlerine anlatmak ve desteklerini sağlamak.

Endüstri işletmelerinde ve diğer işletmelerde üçlü sorumluluk, işyerinde sağlık ve güvenliği iyileştirmeye ve çevre üzerindeki zararlı etkileri minimuma indirmeye yönelik çok disiplinli bir yaklaşımdır. Üçlü sorumluluğun bu çerçevede hedefleri ise şöyle sıralanabilir.⁽¹⁴⁾

- * Temel hedefi işletmelerde sağlık, çevre ve güvenlik yönetiminin iyileştirilmesi ve geliştirilmesidir. Çevreyi ve tesislerin dışında yaşayan kişilerin sağlığını korurken, güvenli ve sağlıklı bir çalışma ortamı oluşturmayı da gerçekleştirmeye çalışır.

¹³ YAZICI Zuhâl, a.g.e, s. 5.

¹⁴ Dünya Sağlık Örgütü, a.g.e, s. 8.

Kamu-İş; C: 6, S: 3/2002

* Bir yandan ekonomik çıkarlar ve iş çıkarları, öte yandan aileleri de dahil olmak üzere tüm personelin çalışma gücü ve sağlığı arasında optimum dengeyi sağlamayı hedeflemektedir.

* Sağlıklı ve çevre dostu ürünler ve hizmetler sunmayı hedefler.

Üçlü sorumluluk disiplinine imza atan işletmeler buldukları ülkelerin ulusal yapılarına göre programlarını belirler. İşyerinde sağlığın iyileştirilmesi, işçi sağlığı, iş güvenliği ve çevre sağlığı konularında yapılacak olan uygulamaların ulusal ve toplumsal yapı ile uyumsuzluğu başarısızlığa neden olur ve hedeflere ulaşmayı geciktirir.

B. Üçlü Sorumluluğun Amaç Ve Hedeflere Ulaşma Açısından Değerlendirilmesi

Küreselleşme süreci içinde işletmeler satış anlayışından kurtulmuş ve kar amacı dışında sorumlulukları olduğunun farkına varmışlardır. Toplumların eğitim düzeylerinin artması da beraberinde bazı talepleri getirmiştir. Bazı işletmeler için sağlık, çevre ve güvenlik yönetimi gereksiz bir sorumluluk zinciri gibi görünse de bugün halen 42 ülkede benimsenmiş ve uygulamaya çalışılan bir disiplindir.

Üçlü Sorumluluk uygulamalarının amaç ve hedeflerine ulaşması bugün pek çok ülkede farklı şekillerde engellere takılmaktadır. Bilinçli toplum ve işletme ile belli bir düzeye gelmiş hukuksal alt yapı hedeflere ulaşmak için gerekli olmaktadır. Üçlü Sorumluluk için gerekli şartların oluşmama nedenleri çeşitlidir. Bunlar, eğitim sorunları, ekonomik çıkarlar ve iş çıkarlarıdır.

6. ENDÜSTRİDE SAĞLIK, ÇEVRE VE GÜVENLİK YÖNETİMİNİN GERÇEKLEŞTİRİLMESİ AÇISINDAN ÖRGÜTSEL DÜZENLEMELER VE ÖNEMİ

A. Üçlü Sorumluluk Açısından İşletme Üst Yönetiminin Rolü

İşletmeler de üst yönetim örgütsel düzenlemeler yapan bir karar mekanizmasıdır. Bu mekanizma işleyişine üçlü sorumluluğu almışsa bir başka deyişle üçlü sorumluluğa inanmışsa, alacağı her kararda insan sağlığı, iş güvenliği ve çevreyi korumaya dikkat edecektir.

Örgütsel düzenlemelerde ilk olarak liderler değişmelidir. Üst yönetim ve liderlerde gözle görülür bir değişiklik yoksa üçlü sorumluluktan verim almak güç olur.

Şirketin öncelikli değerleri arasında, çalışan sağlığı, çevre sağlığı ve iş güvenliği mutlaka yer almalıdır. Üst yönetim bu önceliklerle iş yaptığını herkese göstermek zorundadır. Bu çerçevede hazırladığı programlarda herkesin sorumlulu-

Kamu-İş; C: 6, S: 3/2002

ğunu açıkça belirlemelidir. Her çalışan sorumluluğunu bilmeli ve bu sorumluluğa göre davranmalıdır. Toplumun bilinçlendirilmesi içinde bir iletişim programı hazırlanmalıdır. Hazırlanan iletişim programı, tesisin bulunduğu yerde yaşayan toplumun teknik emniyet, insan sağlığı ve çevre konularındaki merak, endişe ve sorularına cevap veren, yararlı bilgiler içeren nitelikte olmalıdır.

İşyerinin sağlığı ve iş güvenliği konusunda standartları olmalıdır. İş sağlığı ve iş güvenliği yönetiminin iyi bir standartta olması ve desteklenmesi, maliyetleri de olumlu yönden etkileyeceğinden işletmede verimlilik artışı, işletmede güvenin artması ve takım çalışmasının geliştirilmesine katkısı olacaktır⁽¹⁵⁾. Bunu yöneticilerin bilmesi gerekir. Yönetici ayrıca uygulamalardan doğacak olumlu veya olumsuz sonuçları değerlendirecek durumda olmalıdır.

Üçlü Sorumluluk uygulamalarında yönetici, iyi şartların temini ve liderliğini göstermesi için bizzat faaliyetlerde yer almalıdır. Bu sayede sisteme olumlu katkıları olanları tespit edip, bu çalışanlardan daha fazla verim elde edebilir.

Tüm personel üçlü sorumluluk uygulamalarında, sorumluluklarını yerine getirmeleri hususunda kendilerine hesap sorulacağını bilmelidirler. Üst yönetim terfi ve ödüllendirme sisteminde üçlü sorumluluk kriterlerinin yer alması işletmede neyin önemli olduğuna dair dikkatlerin çekilmesinde etkin bir rol oynayabilecektir.

Üst yönetimin çalışanlarının, iş başında iş yapma şekillerini doğrudan değerlendirmesi gerekir. Çalışanları güvenli iş yapma konusunda cesaretlendirmeli ve riskli hareketleri anında düzeltmelidir. Bununla birlikte çalışanlarla sık sık görüşme yapmalıdır. Performansı iyileştirilmesi için çalışanların katılımı ve ilgisini teşvik etmelidir ve mutlaka üst yönetim doğru insanları doğru işte çalıştırmalıdır.

B.Üçlü Sorumluluk Açısından İşletme Çalışanlarının Rolü

İşletmelerin önemli unsurlarından olan personel her durumda etkin bir rol oynamaktadır. İşletme açısından başarılı personel, emniyetli ve güvenli bir biçimde çalışmasını sürdürür.

Personel güvenli çalışmalı ve işin gerektirdiği kural ve prosedürlere uymalıdır. Üçlü Sorumluluk açısından kendi sorumluluğunu, iş arkadaşlarına ve çevreye karşı olan sorumluluğunu kabul etmelidir. İş yerinde beliren emniyetsiz durumları amirlerine bildirmelidir.

Güvenli iş yapma pratiklerinin geliştirilmesinde katılımcı olmalıdır. Yeteneklerini geliştirecek eğitimleri almalı ve aldığı eğitimleri transfer edebilmeli

¹⁵ NILSSON Elisabeth, Accident Free Steel, Rota Yayınları, İstanbul, 2001, Syf.78-84.

Kamu-İş; C: 6, S: 3/2002

ve tüm faaliyetlerde kullanabilmelidir. Kazaları, olayların ve "kazaya çok az bir basamak kalan durumların" araştırılmasında yardımcı olmalıdır. İşe yeni girmiş genç ve tecrübesiz çalışanlara örneklerle kazaya yol açabilecek durumları anlatmalıdır. Tüm bunların yanında çalışanlar üçlü sorumluluk açısından üst yönetime yardımcı olması gerekmektedir.

C. Üçlü Sorumluluk Açısından Sendikanın ve İşçi Temsilcilerinin Rolü

Sendikası olan işletmelerin, üçlü sorumluluk uygulamalarının başarısı için, programa sendikaların ve işçi temsilcilerinin katkılarının sağlanması gerekir. Genel olarak üçlü sorumlulukta birincil olarak yük üst yönetimin sırtındadır. Fakat bir çok durumda sendikanın doğrudan ilgisinin olması ve işletme yönetiminin ilgisini paylaşması ve personelin bu konudaki sorumluluklarının benimsetilmesinde yardımcı olması kaçınılmazdır. Sendika ve işçi temsilcileri üst yönetim ve personel arasında bir köprü vazifesi görmektedir.

Sendikaların rolü işletmelerin büyüklüklerine göre farklılık göstermektedir. Bazı ülkeler sendikaların rolünü kanuni olarak çizmiştir. Bazı ülkelerde ise sendikalar ve işçi temsilcileri üçlü sorumlulukla ilgili işletmede oluşturulan alt komitelerde temsilci olarak yer almaktadır.

Üçlü Sorumluluğun sağlıklı uygulanması için, yönetim ve sendikalar aralarında doğabilecek politik görüş ayrılığında bir uzlaşma yolu bulmalıdırlar.

7. İŞLETMELERDE SAĞLIK, ÇEVRE VE GÜVENLİK YÖNETİMİ SİSTEMİ UYGULAMALARINDA KULLANILABİLECEK ARAÇ VE TEKNİKLER

A. Sağlık, Çevre ve Güvenlik Yönetimi Sisteminin Uygulama Araç ve Teknikleri

Üçlü Sorumluluk yönetiminin geliştirilmesi bakımından işletme içi ve dışında kullandığınız teknikler ve araçlar büyük önem taşımaktadır. Rast gele yöntemler izlenip rast gele araçlar kullanılamaz. Kullanılan araç ve teknikler sisteme çok yönlü hizmet etmek zorundadır. Bu araçlar aşağıda gösterilmiştir⁽¹⁶⁾.

a. Gözlem

İş uygulamalarının ve çalışma koşullarının doğru gözlemlenmesi ve kayda alınması yöntemidir. Çalışanların, çalışma pratiklerinin, yeteneklerinin ve iş yeri

¹⁶ Daha ayrıntılı bilgi için bakınız. NOE Raymond A, İnsan Kaynaklarının Eğitimi ve Gelişimi, Beta Yayınları, İstanbul, 1999, Syf: 229; NILSSON Elisabeth, Accident Free Steel, Rota Yayınları, İstanbul, 2001, Syf.78-84.

Kamu-İş; C: 6, S: 3/2002

koşullarının neden-sonuç ilişkileri ile değerlendirilmesini sağlar. Çalışanlara rehberlik edilerek değerlendirmeler her personelin görebileceği şekilde ilan edilmelidir.

Gözlem yönteminde amaç; kazalara neden olan kritik davranışları belirlemek, güvenli davranışları destekleyip güçlendirmek, riskli durumlarda personelin davranışlarını düzeltmek, eğitim programlarının etkinliğini ve personelin yeterliliklerini değerlendirmektir.

b. Geri Bildirimler

Yönetim ve personelin bilgilendirilmesi aracıdır. İletişimin en kritik noktasıdır. Amacı, doğru bilgiyi zamanında ve doğru şekilde vermektir. Geri bildirimde şu kanallardan yararlanılabilir. Bunlar; bültenler, posterler, radyo yayını, toplantılar, resmi olmayan birebir görüşme, endüstriyel tiyatro vs.

c. İş Araçları ve Gereçlerinin Kullanım Toplantıları

Belirli bir iş ortamında çalışan personelin işi ile ilgili kullandığı araç ve tekniklerin nasıl daha verimli kullanılacağını anlatıldığı ve uygulamalı olarak gösterildiği toplantılardır. Amaç; çalışanların güvenli çalışma prosedürleri hakkında eğitilmesi ve araç-gereç kullanımı hakkında bilgilerinin tazelenmesidir. Toplantıların düzenli olarak yapılması etkinliğini artırır. Yazılı konuşma metinlerinin hazırlanması gerekir. Tüm çalışanların katılımı esastır.

d. Ödüllendirme

Ödüllendirmenin ve cezalandırmanın formal bir yapıda uygulanması gerekir. Bir fabrika veya işyeri mükemmel bir performans sergilendiğinde veya bir çalışanın örneğin, kazayı önlemek amacıyla yaptığı öneri, yönetim tarafından görülmeli ve ödüllendirmeye temel olmalıdır. Amaç; çalışanların gayretlerinin ödüllendirilmesi ve üçlü sorumluluk uygulamalarına katılımı arttırmaktır.

e. Rekabet Ortamı Yaratılması ve Yarışmalar

En iyinin elde edilmesinde rekabet her ortamda en önemli esastır. Rekabet insanın özünde vardır ve genellikle insanlar bu şekilde olumlu sonuçlar elde etmek isterler. Amaç; ilgiyi teşvik etmek ve katılıma özendirmeaktır.

Rekabet amacıyla işletmede düzenlenen yarışmalar, gönüllük esasına dayalı olmalıdır. Yaratılacak rekabetle, uygulanacak kurallar herkes tarafından benimsenmelidir. Yarışmalarda bir denetçi ve yönlendirici mutlaka olmalıdır.

f. Küçük Grup Faaliyetleri

Aynı birimde çalışıp, farklı iş yapan personellerden bir grup oluşturulur. Bu grup üçlü sorumluluk uygulamalarının iyileştirilmesi için görevler alırlar. Örneğin,

Kamu-İş; C: 6, S: 3/2002

oluşturulan gruptan bir sorunun çözümlenmesinde sorumluluk alması istenir. Amaç; çalışanların kendini geliştirmesi, ekip çalışmasının geliştirilmesi ve bu şekilde işletmeye katkısının sağlanmasıdır.

Tüm çalışanlara katılımcı olma fırsatı verilmelidir. Bu tekniğin dezavantajı gruba katılacak personel sayısının az olmasıdır. Grup üye sayısı 10 personelden fazla olmamalıdır.

g. İş Kazası Geçiren Personel Tarafından Yapılan Anlatımlar

İşçi sağlığı ve iş güvenliği ile ilgili bir mesajın verilmesinde kullanılan bir yöntemdir. Amaç; olayla ilgili tecrübelerin paylaşılması, olaydan dersler çıkarılması ve tekrarlanmasının önlenmesidir. Bu yöntemle ilgi yaratılır. Bu şekilde zararlar, kazalar ve kuralların ihlali önlenir.

Yöntem uygulanırken anlatım için uygun yer ve zaman seçilmelidir. Anlatım video ve fotoğraflarla desteklenmelidir.

h. intranet

İşletme için kurulmuş bir iletişim ve eğitim aracıdır. Lokal İnternet ağı olarak tanımlanabilir. Amaç; iletişim araçlarının yaygınlaşmasıdır. Bu şekilde iletişimin etkinliği personele ait bilgisayarın sayısının çokluğu ile orantılıdır. Bu sistemlerde tüm personelin yararlanabileceği bir enformasyon ağı oluşturulur. Intranetin kriteri bir web sitesi kurulması ve kaliteyi artırmak için sitenin sık sık güncelleştirilmesi ve yönetilmesi gerekmektedir.

i. Endüstriyel Tiyatro

İş ortamında tiyatro yapmak suretiyle, belirli bir mesaj çerçevesinde yapılır. Örneğin ; " İş güvenliği sizin kendi sorumluluğunuzdadır.", " Dikkat hayat kurtarır."

Amaç ; iş ortamında, görsel düzeyde iletişimle verilmek istenen, mesajın çalışanlara aktarılmasını sağlamaktır.,

Endüstriyel tiyatro için geniş bir bütçe gerekmektedir. Çünkü oyunlarda mümkün olduğunca profesyonel oyuncular kullanılmalıdır.

j. Performans Tabelaları

İletişim ve geri beslenmenin görsel metodudur. İşçi performanslarını, duyuruları vs. içerir. Amaç ; çalışanları motive etmek, çalışanları ve ziyaretçileri etkilemek, çalışanlar arası rekabeti artırmak ve şirket imajını geliştirmektir.

Oluşturulan performans tabelaları, sık sık güncelleştirmelidir. Gösteriler dikkat çekmelidir. Tabelalar rahat okunmalıdır. Verilen bilgiler tüm çalışanları ilgilendirmelidir.

k. Lig Tabloları

İşletmelerde bulunan takımlar, tesisler ve birimler arasındaki performans karşılaştırmalarının bir standartla mukayeseli olarak oluşturulmuş görsel tablolar hazırlanması yöntemidir.

Mukayeseler çok kısa aralıklarla yapılmalı ve bilgiler güncelleştirilmelidir. Bireyler için uygulanamaz. Grup şartı vardır. Yöntemin amacı; takımlar, departmanlar ve bölümler arasında rekabeti artırmaktır.

B. Uygulama Araç ve Tekniklerinin Değerlendirilmesi

Her kuram belirli uygulamaları da beraberinde getirmektedir. Kuramların başarısı uygulamalara, uygulamaların başarısı ise araç ve tekniklerin doğru seçilip kullanılmasına bağlıdır. Uygulamada etkinliği ve verimliliği artırmak amacıyla kullanılan geleneksel ve yeni teknolojik yöntemlerin yer ve zamanın uygun seçilmesi ise üçlü sorumluluğun başarısı açısından önemlidir. Bununla birlikte olması gereken bir diğer kriter, gönüllü katılım şartıdır. İşletmeler etkin tekniklerle verimlilik artışını sağlar. Eğitilmiş, kaza yapma oranı düşük personeller kazanır. Böylece başarı ve saygınlığını artırır.

Personeller ise üçlü sorumluluk çerçevesinde öz güvenini artırır ve işinde doyuma ulaşır. Bununla birlikte, personel, sağlığı korumayı, çevreye hizmet etmeyi ve işyerinde kendinin ve çevresinin güvenini sağlamayı öğrenir. Görüldüğü gibi süreç doğru işletilebilirse üçlü sorumluluk uygulamalarının insan hayatına katkısı küçümsenemeyecek kadar yüksek orandadır.

8. DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE SAĞLIK, ÇEVRE VE GÜVENLİK YÖNETİMİ VE UYGULAMALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

A. İşletmelerde Üçlü Sorumluluğun İyileştirilmesinde Polonya Yaklaşımı

Son yıllarda küresel ekonomide meydana gelen önemli değişikliklere ve üretim ile hizmet örgütlenmesinin yeniden yapılandırılmasına koşut olarak Polonya'da da ekonomide, sanayiide, iş örgütlenmesinde ve toplumsal ilişkilerde çok önemli değişimler yaşanmıştır. Bu değişim pek çok sonuç yaratmıştır. "İşletme düzeyinde ; sağlık, çevre ve güvenlik politikalarının ve yönetiminin acil bir biçimde iyileştirilmesi ve güçlendirilmesi gerekmektedir. Bu gereklilik, iş ve çevre ile ilgili hastalıkların ve kazaların işletmeler ve ulusal ekonomiye getirdiği ağır yükün sonucudur."⁽¹⁷⁾

17 İşletmelerde Çevre Sağlığı ve Güvenliği Yönetimi: Avrupa Ülkelerindeki Uygulamalar, Çevre ve Sağlık Konusunda Bakanlık Düzeyinde Konferans, Londra, 1999.

"Bir işletmede, sağlık, çevre ve güvenlik ile tüketicinin korunması için ayrı yönetim sistemleri oluşturmanın pahalı ve sıklıkla verimsiz bir yöntem olduğu son zamanlarda daha yaygın biçimde dile getirilmektedir." Bu yöntem yerine bütünsel yaklaşımın esas alındığı, amaçlara daha uygun hizmet edecek ve etkinliği sağlayacak üçlü sorumluluk yaklaşımı savunulmaktadır. Üçlü Sorumluluk çerçevesinde ele alınan yönetsel çabalar farklı yaklaşımların çatışma oranlarını düşürecektir.

Polonya iş sağlığı konusunda alınan önlemler açısından uzun bir geçmişe sahiptir. Fakat bu ülke, sağlık, çevre ve güvenlik yönetimlerini farklı birimler ile gerçekleştirdiği için bazı sorunlarla karşılaşmıştır. Örneğin, belirli bir işletmede sağlığın korunması, iyileştirilmesi ve sürdürülmesi için yürütülen uygulamaların tümü, meslek hastalıklarının ve iş kazalarının önlenmesini amaçlasa da, bu uygulamalarla bir çalışma ortamının izlenmesinden ve denetiminden sorumlu olan iş hijyeni birimleri arasında genellikle yeterli bağlantı kurulamamıştır. Bir başka deyişle birimler sağlık birimi, güvenlik birimi, çalışma ortamı ve güvenlik ortamı arasında bir koordinasyon sorunu doğmuştur. Bu durum organize çalışmaya engeldir. Organizasyonun sağlanamaması etkin ve verimli çalışmayı olumsuz etkilemesi nedeniyle Polonya hükümeti Avrupa'da pek çok örgütle işbirliğine gitmiştir. Bu işbirliğinin nedeni, işletmelerde sağlık, çevre ve güvenlik yönetiminin sistemli bir bileşen haline gelmesi ve etkinliklerin tek bir yönetim sistemi içinde bütünleşmesiyle gerçekleştirilebileceği görüşünün yaygınlık kazanmasıdır. Polonya hükümetinin büyük katkısı ile Polonya'nın Lodz şehrinde uluslararası Nofer İş Sağlığı Enstitüsü kurulmuştur. Enstitünün amacı; işletmelerin Üçlü Sorumlulukta benimsenmeleri gereken temel ilke ve yaklaşımlar üzerine araştırmalar yaparak, ülkelere yol gösterici olarak hizmet vermektir.

Polonya'daki yeni yönetimin üçlü sorumluluk anlayışı şu şekildedir:

Sağlığın kapsamı, iş sağlığı, işçi sağlığı ve halk sağlığı olarak genişletilmiştir.

Çevre yönetimi ise, çevre sağlığı, çevre ve sağlık etkilerinin değerlendirilmesi, çevresel kaynakların optimal kullanımını içerir. Güvenlik yönetimi ise, ürün güvenliği ve denetimi, tüketici güvenliğinin korunmasını kapsar. Polonya tüm bu parçaları sanayi yönetimi şeklinde bütünleştirmiştir⁽¹⁸⁾.

B. İşçi Sağlığı ve İş Güvenliğinde İsveç Modeli

İskandinav ülkelerinden İsveç, işçi sağlığı hizmetlerinde komşuları Finlandiya ve Norveç ile benzerlik göstermelerine karşın, aralarında bazı farklılıklar vardır. Bu farklılıkların en büyüğü, iş sağlığı hizmetlerinin Finlandiya ve Norveç'te

18 İşletmelerde Çevre Sağlığı ve Güvenliği Yönetimi: Avrupa Ülkelerindeki Uygulamalar, Çevre ve Sağlık Konusunda Bakanlık Düzeyinde Konferans, Londra, 1999.

Kamu-İş; C: 6, S: 3/2002

yasal düzenlemelerle kamu fonlarından destek görmesidir. İsveç'te ise bu destek söz konusu değildir. İsveç iş sağlığı hizmetleri kapsamındaki bütün faaliyetlerini serbest piyasada yürütür ve işletmelere bu alanda sunulacak hizmetlerin rekabet esasına dayanması gerekir. İş sağlığı hizmetlerinin çekici kılınması için, hizmetlerden yararlanacaklara uygun fiyat ve üstün kalitenin bir arada sunulması gerekmektedir⁽¹⁹⁾.

İsveç'teki iş sağlığı hizmetleri iş gücü piyasasının yaklaşık yarısını kapsamaktadır. Peki bu hizmetleri kimler verir? Doktorlar, işyeri hemşireleri, terapistler, iş sağlığı mühendisleri ve örgütlenme konularında uzman psikologlar. Hizmet verenlerin birinci görevi, danışmanlık hizmetidir. Bunun yanı sıra talep doğrultusunda tedavi hizmetleri de verilmektedir. İsveç genelinde bu hizmetleri veren yaklaşık 350 iş sağlığı hizmet birimi bulunmaktadır.

İş sağlığının kapsamının günden güne genişliyor olması kaçınılmaz olarak iş sağlığı hizmetleri birimlerinin geleneksel gündemlerini değiştirmesini gerektirmiştir. Geleneksel gündemin kapsamı, işle ya da meslekle ilgili olup, klasik ya da bilinen hastalıkların önlenmesinden oluşuyordu. Şimdi ise, hem Avrupa'da hem de dünyanın pek çok ülkesinde, müşterilerin talepleri üzerine, sağlığın yanı sıra, hizmet sunulan kişilerin ve kesimlerin, yaşam kalitesinin iyileştirilmesi de hedefler arasına girmiştir.

İskandinav ülkelerinin deneyimi, sonuç olarak asgari bir kalite standardının, ulusal konumda, devlet veya özel sektör destekli örgütlenmesinin mümkün olacağını göstermektedir. Bu örgütlenmenin tüm dünya ülkelerinde gerçekleştirilebilmesi için şu stratejilere dikkat etmek gerekmektedir:

- * Hükümetler, meslek kuruluşları, sivil toplum örgütleri, sendikalar ve işçi temsilcileri ile sıkı işbirliği,
- * Eğitim ve öğretim etkinlikleri,
- * Özendiriciler ve ödüller,
- * Örnek uygulamalar ve davranışlar,
- * Kalite denetimi ve standartları belirlemek,
- * Değişime karşı dirençle bahşetmek.

Tüm bunlar sağlandığı zaman, iyi bir örgütlenme ve uygulamalar zinciri oluşacaktır⁽²⁰⁾.

¹⁹ VVETERHOLM Peter, Endüstri ve Diğer İşyerlerinde Sağlık, Çevre ve Güvenlik Yönetiminin Geliştirilmesi, İsveç İş Sağlığı Hizmetlerinin Niteliği ve Etkililiği / Verimliliği, İSGÜM, Ankara -1999.

²⁰ VVETERHOLM Peter, Endüstri ve Diğer İşyerlerinde Sağlık, Çevre ve Güvenlik Yönetiminin Geliştirilmesi, İsveç İş Sağlığı Hizmetlerinin Niteliği ve Etkililiği / Verimliliği, İSGÜM, Ankara -1999.

C. İşyerlerinde Sağlığın Desteklenmesi ve İngiltere Modeli

İngiltere de iş sağlığı ve iş güvenliği uygulamaları "Çalışma çevresini ve kişilerin sağlıkla ilgili davranışlarını geliştiren uygulamalar bütünü" olarak görülmektedir. Amacı işletmeleri, insanların severek ve isteyerek çalışabilecekleri bir ortam haline getirmektir. Bu yaklaşımla iş yeri sağlığı, personelin etkili çalışmasını sağlayacak ise işletmenin bütününe kapsmalıdır. Kapsamın genişliği ise örgütsel yaklaşımı gerekli kılmaktadır. Jane Huntley 'in tanımına göre: Örgütsel yaklaşım işletmeyi, bütünü ile ele alan; yönetim uygulamaları, işe uyum, iletişim ve çalışma koşulları dahil işin bütün yönlerini gözeten bir yaklaşımdır⁽²¹⁾.

İngiltere'de işyerinde sağlığın desteklenmesinde yaygın anlayış aslında iş dünyasını pek ilgilendirmeyen yapıdaydı. Bu anlayışın içeriği örneğin; sigara içmenin önlenmesi ve sağlıklı beslenmenin sağlanması gibidir. Oysa deneyimler göstermektedir ki, bir iş yeri sağlık programının etkili ve verimli olabilmesi için, birçok disiplinin bir araya gelmesi gerekmektedir. Bu gereklilik, hem ulusal yapılanmada, hem de işletme düzeyinde belirli bir programın uygulanmasında geçerlidir.

İngiltere'de işletmeler Sağlık ve Güvenlik Yasası'na uygun programlar hazırlamak zorundadırlar. Bu nedenle ilk olarak bir sağlık güvenlik uzmanının iş başında olması gerekmektedir. İngiltere'de iş sağlığı pratisyen hekimleri de iş yeri sağlığının tıbbi yönü açısından gereklidir. Bununla birlikte yaşam tarzının iyileştirilmesi için sigara, aşırı beslenme, alkol ve fiziksel etkinlikte uzmanlaşmış bir kadro şarttır. İşletmeler programlarını hazırlarken insan kaynakları yönetiminin ve genel olarak yönetim uygulamalarının personel sağlığının iyileşmesini nasıl etkilediğini göz önünde bulundurmalıdır. İngiltere Sağlık Eğitim İdaresi'nin yaptığı araştırmalara göre; çalışanlar sağlığın geliştirilmesi için iş yerinde yapılması gerekenlere, yönetim uygulamalarını ve iletişimi göstermişlerdir. Yani gereksiz stresten uzaklaşmakla sağlığın iyileşeceğini düşünmektedir.

Belirli bir program için hangi disiplinin öncülük edeceği tartışmalı bir konudur. Bu tartışma disiplinler arası yaklaşımla son bulabilir.

İngiltere işletmelerde üçlü sorumluluğun uygulanması için olması gerekenleri nasıl sağlamaktadır? Bu soru cevabını üç boyutta bulur. Bunlar uluslararası boyut, ulusal boyut ve yerel boyuttur⁽²²⁾.

²¹ HUNTLEY Jane, Endüstride ve Diğer İşyerlerinde Sağlık, Çevre ve Güvenlik Yönetiminin Geliştirilmesi, İşyerlerinde Sağlığın Desteklenmesi ve İngiltere'deki Pratik Uygulamalarda ulusal ve Yerel Altyapı, İSGÜM, Ankara, 1999.

²² HUNTLEY Jane, Endüstride ve Diğer İşyerlerinde Sağlık, Çevre ve Güvenlik Yönetiminin Geliştirilmesi, İşyerlerinde Sağlığın Desteklenmesi ve İngiltere'deki Pratik Uygulamalarda ulusal ve Yerel Altyapı, İSGÜM, Ankara, 1999.

Kamu-İş; C: 6, S: 3/2002

Uluslararası boyut; Dünya Sağlık Örgütü, diğer uluslararası kuruluşlar, Avrupa kuruluşları, diğer ülkelerin deneyimleri bu boyutta gözden geçirilerek elde edilen verilerin ülkeleri açısından değerlendirip, programa dahil etmeyi kapsar.

Ulusal boyut ise, hükümet birimlerini ve ulusal örgütlenmeleri kapsar. İngiltere'de özellikle hükümet birimleri, etkili ulusal programlar geliştirmektedir. Örneğin ; İngiltere Sağlık Bakanlığı işletmeler açısından yasal yaptırımları olan belgeler ve programlar düzenlenmektedir. Bu belgelerden biri "Yaşam kurtarmak : Daha sağlıklı bir ulus için." belgesidir. Belge İngiltere'de Halk Sağlığı alanında bir strateji ortaya koyarak sağlıkta eşitsizlikleri ele almıştır. Ayrıca bu belge, uzun zamanlı işsiz kalanları, yalnız yaşayan yetişkinleri ve özürhükümleri, yeniden çalışma yaşamına katmayı ve işyeri sağlık koşullarını iyileştirmeyi hedeflemektedir. Anlaşılacağı üzere hükümetler politikalarını doğru belirlediklerinde ve işletmelerin katılımıyla uygun yapılanmaların oluşması kaçınılmazdır.

İngiltere'de tüm bunların yanısıra, Sağlık Eğitim İdaresi tarafından yapılan araştırmalar üçlü sorumluluk için destek sağlamaktadır. Örneğin araştırmalardan biri; İngiltere'de iş yerlerinde sağlığın desteklenmesi açısından niçin kuruluşlar arasında başarı farklılıklarını incelemektedir. Araştırmaya göre; işletmelerde başarı düzeyinin farklılığında üç temel neden vardır. Bunlar; üst yönetimin katılım düzeyi, işletmenin sağlık vizyonu ve uygulamalara dönük yönetsel düzenlemelerdir.

İşletmelerde sağlığın desteklenmesinde olması gerekenleri sağlamada üçüncü unsur yerel gelişmenin desteklenmesidir. İngiltere Sağlık Eğitim İdaresi işletmelere tek tek danışmanlık yapmaz. İşletmeler kendi lokal çalışmalarını hazırlamak durumundadır. Sağlık Eğitim İdaresi uygulamalara yerel konferansları, web sitesi çalışmalarını ve bülten düzenlemelerinin ve eğitim programlarının uygulanmasında destek verir. Bununla birlikte, yeni fikirler geliştirip, sunar.

D.Üçlü Sorumluluğun Türkiye'de Uygulaması: TAI

TAI Üçlü Sorumluluk uygulamalarında Türkiye çapında yüksek performans gösteren bir işletmedir. TAI havacılık ve uzay sanayiinde faaliyet gösteriyor ve işletme tesislerinde 2000 kişiyi istihdam ediyor. İşletme halen üç tip hava aracı üretiyor. Bunlar, F-16 Savaş Uçağı, CN-235 Casa Tipi Hafif Nakliye Uçağı, AS-532 Cougar Helikopteri' dir. Bu üretilere ilave olarak S2E Deniz Karakol uçaklarının Yangın Söndürme Uçağı olarak modifikasyonu ve TAI dizaynı Zirai Mücadele Uçağı üretimi çalışmaları devam etmektedir. 1987 yılından bu yana işletme üçlü sorumluluk çerçevesinde hizmet vermektedir⁽²³⁾.

23 TURHAN Mustafa, TAI'de Endüstriyel Hijyen ve İş Güvenliği ve Çevre Koruma Çalışmaları, Ankara-1999, s. 4.

Kamu-İş; C: 6, S: 3/2002

İş kazası ve meslek hastalıklarına rastlanılmayan döneme TAI'de uygulanan Endüstriyel Hijyen ve İş Güvenliği konularındaki duyarlılığı ve bilinçli çalışmaları neden olarak gösterebiliriz.

Şimdi TAI 'de uygulanan Endüstriyel Hijyen ve İş Güvenliği çalışmalarına kısaca göz atalım:

* TAI'de işe başlayan her eleman, iş başı yapmadan önce 4 saatlik Endüstriyel Hijyen ve İş Güvenliği eğitimi almaktadır. Bunun yanısıra, her personel yapacağı işe göre, 6 aya kadar varabilen bir teknik eğitime katılmakta ve iş başı eğitimlerini tamamladıktan sonra çalışmaya başlamaktadır. TAI'de göreve başlamakta önce bireyler sıkı bir sağlık taramasından geçmektedir. Bu tarama her çalışan için en az yılda bir kez tekrar edilmektedir. Örneğin; uçak motor test işlerinde çalışan personeller her yıl düzenli olarak işitme testlerine tabii tutulmaktadır.

* TAI'de çalışan personelin iş başında kullanması gereken kişisel koruyuculara sayısal olarak bir kısıtlama getirilmemektedir. Örneğin; toplam 800 kişinin çalıştığı gürültülü işlerde, yıllık kullanılan kulak tıkacı sayısı 4500 tür.

* Kimyasal maddelerle çalışan personelin güvenliği için, çalışma ortamının havasının kontrol etme amacı ile dedektör kullanılmaktadır. Örneğin; F-16 Uçaklarında acil güç ünitesinde kullanılan, hidrasininin uçağa yüklenmesi, boşaltılması ve kullanılması sırasında sürekli olarak hava gaz düzeyleri ölçümleri yapılmaktadır. Bunun yanı sıra TAI meslek hastalıklarını ve iş kazalarını önlemek için de sürekli gaz ölçümleri yapmaktadır.

* TAI yaygın olarak; kullanılan her malzeme ve kimyasal madde için personeli eğitmeye ve bilgilendirmeye yönelik Malzeme Güvenlik Bilgi Formu kullanılmaktadır. Bu uluslararası bir araçtır. Örneğin; 5000'nin üzerinde kullanılan kimyasal madde için Malzeme Güvenlik Bilgi Formu bulunmaktadır.

TAI Endüstriyel Hijyen ve İş Güvenliği gerekli titizliği göstermektedir. TAI üçlü sorumluluk uygulamalarının bir çok yararları da görülmüştür. Tüm personel sürekli eğitildiği için iş kazaları ve meslek hastalıkları en düşük düzeydedir. İnsan sağlığı, teknik emniyet ve çevre koruma konularında, risklerin belirlenmesinde ve olumsuzlukların giderilmesinde yardımcı olmuştur. Kimyasal madde taşımacılığında ve kullanımında gereklilikler, Malzeme Güvenlik Bilgi Formu ile belirlenmiştir. Sürekli eğitimle işyerindeki riskler azalmış ve verimlilikler artmıştır⁽²⁴⁾.

²⁴ TURHAN Mustafa, a.g.e, s. 5.

E. Üçlü Sorumluluğun Dünyada ve Türkiye'deki Uygulamalarının Değerlendirilmesi

Her ülke üçlü sorumluluk açısından kendi ulusal alt yapısını hazırlamak, alt yapısı kendisine benzeyen ülkelerden örnekler almak, resmi ve resmi olmayan ilgili kurumlardan destek görmek suretiyle çalışmalarını yapmaktadır.

Örneğin, İngiltere'deki üçlü sorumluluk uygulamalarında, Kanada'nın oluşturduğu alt yapı ve uygulamalar dikkate alınmıştır. Polonya'da ise uygulamaların gelişmesi ve iyileştirilmesinde, geniş ölçüde işletmeler hükümet birimlerinden destek görmekteydiler.

Finlandiya ve Norveç'de de Polonya yaklaşımına benzer bir şekilde oluşumlarını geliştirmeye çalışmaktadırlar. Bu ülkelerde hükümet birimleri ve konu ile ilgili birçok örgütle sıkı ilişkiler ve koordinasyon iyileşmeye doğru sağlam adımlar atılmasını sağlamaktadır. İsveç diğer İskandinav ülkelerinden farklı olarak sorunlarını özel girişimlerle çözmüştür. Böylelikle rekabete dayalı bir İş Sağlığı Hizmetleri modeli geliştirilmiştir.

Türkiye'de ise durum için kesin açıklamalar yapmak oldukça zordur. Ülkemizde bu konuda siyasal iktidarların işletmelere daha yüksek düzeyde destek vermesi gerekmektedir. Ayrıca hukuki alt yapının tamamlanması ve yasal denetim mekanizmalarının daha hızlı bir şekilde işleyişinin sağlanması gerekmektedir.

Yeni bir uygulamalar bütünü olan Üçlü Sorumluluğun ülkemiz uygulamaları 1993 yılından bu yana devam etmektedir. Fakat uygulamada verimsizlikler söz konusudur. Bunun en büyük nedeni, Türkiye'nin 1993'ten bu yana iki büyük ekonomik kriz geçirmesidir. Tüm bunlar göz önüne alındığında kapsamlı bir disiplin olan Üçlü Sorumluluk her ülke için daha pek çok gelişimleri gerekli kılmaktadır.

9. SONUÇ

Üzerinde yaşamış olduğumuz dünya, insana ve örgütlere, gelişmelere paralel olarak gittikçe artan sorumluluklar yüklemektedir. Bu sorumluluklar zincirinden bir halka olarak karşımıza çıkan Üçlü Sorumluluk, işletmelerin, globalleşme sürecinde olan dünya içinde varlıklarını sürdürebilmesinde ve gelecek nesillere sağlıklı bir dünya sunmasında uygulamaları gereken bir prensip olarak ortaya çıkmıştır.

Uluslararası bir taahhüt olan Üçlü Sorumluluk kısa sürede işletmeler arasında önemi kavranan çabalar arasında yer bulmuştur.

Üçlü Sorumluluk ilk aşamada firmalar için bir harcama kapısı gibi görünse de kısa, orta ve uzun vadede hazırlanan programlar ve bu programların geliştirilip iyileştirilmesi işletmeye maddi ve toplumsal olarak kazançlar sağlayacaktır. Üçlü

Kamu-İş; C: 6, S: 3/2002

Sorumluluk ile elde edilen kazançlar sadece işletmeyi kapsamaz. Tüketici olarak bizleri yani dünya üzerindeki her bireyin ve yaşadığımız çevrenin, bununla birlikte daha dünyaya gelmemiş tüm insanların geleceğini iyileştirip geliştirecek bir yönetim sistemidir. Üçlü sorumluluk uygulamaları yönetiminin iyileştirilmesi ve geliştirilmesi, örgütlenmenin sağlıklı yapılması, tüm dünya halkları için olması gereken bir durumdur.

İşletmeler ve ülkeler için "Yarına kim kalacak" sorusunun cevabı üçlü sorumluluk prensiplerinde saklıdır. Üçlü Sorumluluk hem yarına kimin kalacağını hem de yarına neler bırakacağımızı belirleyen kapsamlı bir bileşkedir.

FAYDALANILAN KAYNAKLAR

Sinai İşletmelerde ve Diğer Kuruluşlarda Sağlık, Çevre ve Güvenlik Yönetiminde İyi Uygulamalara Doğru, Dünya Sağlık Örgütü - Avrupa Bölgesel Ofisi, Ankara-1999.

Türkiye Kimya Sanayicileri Derneği İstanbul Şubesi, TKSD Bülteni, İstanbul 1997, Syf:9.

ORHUN Haluk, Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Vakfı Çalışma Ortamı Dergisi, Sayı; 48, Ankara, 2000.

YAZICI Zuhâl, İşletmelerde Sağlık, Güvenlik ve Çevre İlişkilerinde Meslek Odalarının Yeri, TMMOB, Kimya Mühendisleri Odası, Ankara Şubesi Yayınları.

ZANBAK Caner, Üçlü Sorumluluk Temel Esaslar ve Türkiye Uygulamaları, Türkiye Kimya Sanayii Derneği Yayınları, İstanbul, 2000.

NİLSSON Elisabeth, Accident Free Steel, Rota Yayınları, İstanbul, 2001, Syf.78-84.

NOE Raymond A, İnsan Kaynaklarının Eğitimi ve Gelişimi, Beta Yayınları, İstanbul, 1999, Syf: 229.

İşletmelerde Çevre Sağlığı ve Güvenliği Yönetimi: Avrupa Ülkelerindeki Uygulamalar, Çevre ve Sağlık Konusunda Bakanlık Düzeyinde Konferans, Londra, 1999.

HATİPOĞLU Zeyyat, Organizasyon: Personel Davranışı ve Yönetimi, İşletme İktisadi Yayınları, İstanbul, 1976, s. 210-211.

ŞENKAL Abdulkadir, Sendikasıız Endüstri İlişkileri, Kamu-İş Sendikası Yayınları, Ankara-1999, s. 39.

HATİPOĞLU Zeyyat, Fabrika Organizasyonu ve Personel İdaresi, Y.Y., İstanbul, 1964.s;26.

Kamu-İş; C: 6, S: 3/2002

BAĞAN Mustafa, Üçlü Sorumluluk, TMMOB Kimya Mühendisleri Odası Sorumlu Müdürlük Eğitim Programı, Syf: 254-258.

HUNTLEY Jane, Endüstride ve Diğer İşyerlerinde Sağlık, Çevre ve Güvenlik Yönetiminin Geliştirilmesi, İşyerlerinde Sağlığın Desteklenmesi ve İngiltere'deki Pratik Uygulamalarda ulusal ve Yerel Altyapı, İSGÜM, Ankara, 1999.

VWESTERHOLM Peter, Endüstride ve Diğer İşyerlerinde Sağlık, Çevre ve Güvenlik Yönetiminin Geliştirilmesi, İsveç İş Sağlığı Hizmetlerinin Niteliği ve Etkililiği/ Verimliliği, İSGÜM, Ankara -1999.

TARKOVSKI Stanislav, Endüstride ve Diğer İşyerlerinde Sağlık, Çevre ve Güvenlik Yönetiminin Geliştirilmesi, İşletmelerde Sağlık, Çevre ve Güvenlik Yönetiminin İyileştirilmesi: Polonya Yaklaşımı, İSGÜM, Ankara-1999.

TURHAN Mustafa, TAI'de Endüstriyel Hijyen ve İş Güvenliği ve Çevre Koruma Çalışmaları, Ankara-1999.